ЗВІТ

за результатами огляду навчальних програм та тренінгових модулів з питань стигми та дискримінації, пов'язаної з ВІЛ, до представників ключових груп, які використовуються для підготовки медичних працівників в Україні

Вересень 2014
КИЇВ

Підготовлено консультантом проекту USAID RESPOND Наталею Гусак

Проект USAID RESPOND, що фінансується відповідно до Надзвичайного плану Президента США з надання допомоги у боротьбі з ВІЛ/СНІД, спрямований на зменшення темпів розповсюдження ВІЛ-інфекції серед представників груп найвищого ризику в Україні. Проект виконує організація Пакт, Інк. у партнерстві з FHI 360.

Ця публікація стала можливою завдяки щирій підтримці Американського народу, наданій через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Зміст не обов'язково відображає погляди USAID чи уряду США.

RESPOND: Якість послуг - Посилення мереж та організацій - Науково обґрунтовані рішення

respond.org.ua

ЗМІСТ

Вступ

Розділ 1. Навчальні модулі зі стигми та дискримінації в програмах до- та післядипломної підготовки медичних працівників

Загальна характеристика
Зміст модулів навчальних програм
Організаційні аспекти

Розділ 2. Тренінгові модулі зі стигми та дискримінації, розроблені та впроваджені в рамках проектної діяльності організацій

Загальна характеристика
Зміст тренінгових модулів
Організаційні аспекти

Висновки та рекомендації

Додаток А. Загальна характеристика навчальних програм та модулів для слухачів курсів підвищення кваліфікації медичних працівників, які висвітлюють різні аспекти ВІЛ

Вступ

Сьогодні відмічається певна стабілізація поширення ВІЛ-інфекції в Україні, хоча й дотепер значний рівень поширення ВІЛ-інфекції спостерігається серед представників груп найвищого ризику (далі - ГНР). За даними Українського центру контролю за соціально небезпечними хворобами МОЗ України, станом на 01.01.2014 р. під диспансерним наглядом перебувало 139 573 ВІЛ-позитивних громадян України (308,4 на 100 тис. населення), з яких 29 005 осіб – з діагнозом СНІД (64,1 на 100 тис. населення)[1]. Аналіз результатів обстежень, здійснених різними методами серологічної діагностики на наявність ВІЛ-інфекції (імуноферментний аналіз, ШТ) показав що найбільша частка осіб, які обстежені та серед яких виявлені маркери до збудника ВІЛ-інфекції за допомогою ШТ, відносилася до груп підвищеного ризику, а саме: особи, які мали гомосексуальні контакти з особами з невідомим ВІЛ-статусом (81,7% обстежених і 16,5% виявлених осіб за допомогою ШТ від загальної кількості обстежених та виявлених осіб); особи, які перебувають в місцях позбавлення волі, у тому числі слідчих ізоляторах (68,6% і 12,5%) та споживачі ін'єкційних наркотичних речовин (64,9% і 19,7%)[2].

Звертаючись за медичною допомогою до закладів охорони здоров'я, такі люди часто стикаються з дискримінацією у зв'язку зі статусом ВІЛ та належністю до уразливих до ВІЛ груп. Серед причин стигматизації та дискримінації ЛЖВ найчастіше дослідники виділяють такі: страх інфікуватися через низьку поінформованість про хворобу, шляхи передачі ВІЛ-інфекції та засоби профілактики як серед населення в цілому, так і серед медичних працівників зокрема; ірраціональний страх, не пов'язаний з рівнем поінформованості; упередженість до вже стигматизованих груп, які є уразливими до ВІЛ (ЧСЧ, РКС, СІН тощо).

За результатами дослідження «Показник рівня стигми ЛЖВ — Індекс Стигми»[3], працівники системи охорони здоров'я – це єдина соціальна група, представники якої після розкриття ВІЛ-статусу респондентів частіше демонстрували дискримінацію (28%) щодо них, ніж підтримку (19%). Найпоширенішою формою стигматизації та дискримінації ЛЖВ

---

1 За даними видання «ВІЛ-інфекція в Україні / Інформаційний бюлетень» - 2014. - № 41.

2 Наказ МОЗ України №180 від 05.03.2013 р. «Про затвердження форм первинної облікової документації і звітності з питань моніторингу епідемічної ситуації з ВІЛ-інфекції та інструкцій щодо їх заповнення», зареєстрований Міністерством юстиції України від 27.03.2013 № 497/23029

3 Показник рівня стигми ЛЖВ – Індекс Стигми. – К.: Інжиніринг, 2011. – 12 с. Авторський колектив: Демченко І.Л., Сосідко Т.І., Костючок М.М., Бєлоносова Н.А., Салабай Н.В., Гвоздецька О.М., Брижовата О.С., Полянцев П.І.

залишається відмова в медичному обслуговуванні, у т.ч. стоматологічній допомозі (11% у 2013 р.). Порівняно рідше ВІЛ-статус стає причиною обмеження ЛЖВ у доступі до послуг у сфері планування сім'ї, сексуального та репродуктивного здоров'я (1-2%). Респонденти зазначили й інші прояви стигматизації та дискримінації. Порушення принципу добровільності при проходженні добровільного консультування та тестування (ДКТ): кожен п'ятий респондент зазначив, що тестування проводилося без його відома (12%) або у примусовому порядку (10%). Недотримання процедури проведення ДКТ: 34% опитаних не були проконсультовані ні до, ні після тестування на ВІЛ. 37% опитаних стикались із недотриманням конфіденційності та несанкціонованим розголошенням інформації про ВІЛ-статус. 12% відмітили низьку якість АРВ-препаратів, прийом яких призводить до значних побічних ефектів. 10% вказали на недостатню кількість схем АРТ. Практично кожен п'ятий респондент (18%), в тому числі 28% жінок, хоча б раз отримував від медичних працівників пораду відмовитися від народження дітей, а 5% опитаних жінок відчували тиск щодо переривання вагітності. Кожен четвертий респондент (25%) зазначив, що його ВІЛ-статус цілком або частково був причиною обмежень у доступі хоча б до однієї із послуг у соціальній або медичній сферах (надання медичної допомоги, послуг у сфері сексуального та репродуктивного здоров'я, планування сім'ї, проблеми з житлом, перешкоди у навчанні). Частіше за інших це були відмови у наданні медичного обслуговування (20%).

Стигма та дискримінація з боку медичних працівників перешкоджає людям, які живуть з ВІЛ, й представникам ГНР звертатися за допомогою до закладів охорони здоров'я та сприяє розвитку епідемії. Чимало державних та громадських організацій України працюють у напрямі подолання стигми та дискримінації у ЗОЗ. Одним із напрямів такої роботи є проведення навчання під час підготовки (перепідготовки) медичних працівників чи їхньої участі у тренінгах. Метою цього огляду є аналіз навчальних планів та тренінгових модулів з питань стигми та дискримінації, за якими навчають медичних працівників.

Розділ I.
Навчальні модулі зі стигми та дискримінації в програмах до- та післядипломної підготовки медичних працівників

Для отримання інформації про навчання медичних працівників були здійснені запити до таких організацій: ВБФ «Коаліція ВІЛ-сервісних організацій», МБФ «Міжнародний Альянс з

ВІЛ/СНІД в Україні», Міжнародний фонд «Відродження» та ін. У перелічених організаціях навчання медичних працівників з питань стигми та дискримінації, пов'язаної з ВІЛ, до представників ключових груп не проводилося. Інформацію про програми та тренінгові модулі для навчання медичних працівників з питань стигми та дискримінації було отримано від таких організацій: ВБО «Всеукраїнська мережа ЛЖВ», Німецьке співтовариство міжнародного співробітництва GIZ та USAID|Проект розвитку ВІЛ/СНІД-сервісу в Україні.

Навчання медичних працівників з питань стигми та дискримінації може відбуватися як на до дипломному, так і на післядипломному рівні. Загалом медична освіта, відповідно до стандартів Всесвітньої Федерації Медичної Освіти, має три послідовні етапи. Перший етап — це додипломна підготовка лікарів у вищих медичних навчальних закладах. Другий етап – це післядипломна освіта, яка передбачає підготовку лікарів до медичної практики в закладах післядипломної освіти. Підготовка завершується отриманням ліцензії на самостійну медичну практику, сертифіката на лікарську спеціалізацію. Третій етап – це безперервний професійний розвиток лікаря впродовж його професійного життя.

Включення питань стигми та дискримінації у навчальні програми та модулі з підготовки медичних працівників на додипломному та післядипломному рівні відрізняються. В цьому напрямі працює проект RESPECT: «Зменшення стигми та дискримінації, пов'язаної з ВІЛ, до представників груп найвищого ризику в медичних закладах України», що впроваджується ВБО «Всеукраїнська мережа ЛЖВ» за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) (далі – Проект RESPECT). В результаті діяльності Проекту RESPECT було розроблено навчальні модулі зі зниження стигми та дискримінації до ЛЖВ та представників ключових груп, які планується включити в існуючі програми закладів до- та післядипломної медичної освіти лікарів та медичних сестер.

Зміст модулів навчальних програм. На момент підготовки звіту модулі навчальних програм з питань стигми та дискримінації, розроблені в межах діяльності проекту RESPECT ще не були видані, однак команда проекту надала базову інформацію щодо організаційних аспектів.

Організаційні аспекти. Обсяг модулю та час його орієнтовного включення до наявних програм до- та післядипломної підготовки лікарів та медичних сестер відрізняється залежно від навчального закладу (див.табл.1). Але фактично в усіх навчальних закладах обсяг такого навчального модулю є невеликим (2-4 години), зокрема на рівні додипломної освіти.

Таблиця 1. Обсяг модулю та час його орієнтовного включення до наявних програм підготовки (перепідготовки) лікарів та медичних сестер.

№	**Назва навчального закладу**	**Рівень підготовки**	**Кількість годин**	**Очікувана дата включення в існуючу освітню програму**
1	Національний медичний університет імені О.О.Богомольця	додипломна (лікарі)	4	вересень 2014
2	Київський міський медичний коледж	додипломна (медичні сестри)	4	вересень 2014
4	Київський медичний коледж ім. П.І.Гаврося	післядипломна (медичні сестри)	4	вересень 2014
3	Національна медична академія післядипломної освіти імені П.Л. Шупика[4]	післядипломна (лікарі)	5-денний тренінг «Ведення пацієнта з ВІЛ-інфекцією сімейним лікарем»	листопад 2015
5	Донецький національний медичний університет імені М. Горького	до- та післядипломна (лікарі)	4	План: вересень 2014. Фактично, беручи до уваги ситуацію в регіоні, ні
6	Донецьке училище підвищення кваліфікації та перепідготовки медичних та фармацевтичних кадрів	післядипломна (медичні сестри)	2	План: вересень 2014. Фактично, беручи до уваги ситуацію в регіоні, ні

Попередньо, у жовтні 2013 р. планувалось, що Проект RESPECT буде впроваджуватись у двох пілотних регіонах: м. Києві та м. Донецьку. Відповідно, модулі з питань стигми та дискримінації планувалося включити до наявних навчальних програм до-та післядипломної освіти лікарів та медичних сестер м. Києва у 2014-2015 роках. Зокрема, планується ввести 4-годинні модулі в програми додипломної підготовки лікарів (Національний медичний університет імені О.О.Богомольця) та медичних сестер (Київський міський медичний коледж). Оскільки введення таких модулів окремими курсами передбачає зміни в навчальних планах, що

[4] У Навчально-виробничому Плані на 2014/2015 навчальний рік тематика навчання не включає теми щодо стигми та дискримінації ЛЖВ та представників ключових груп

є надзвичайно складним процесом, то на рівні додипломної освіти такі модулі планується ввести в існуючі навчальні курси, що не передбачатиме зміни навчальних планів.

Післядипломна освіта є більш гнучкою, тому внесення змін в програми підготовки лікарів та медичних сестер є простішим. Так, планується ввести 4-годинний модуль зі зниження стигми та дискримінації до ЛЖВ та представників ключових груп в програму післядипломної підготовки медичних сестер (Київський медичний коледж ім. П.І.Гаврося). Окремо розробляється 5-денний курс «Ведення пацієнта з ВІЛ-інфекцією сімейним лікарем», що містить теми з питань стигми та дискримінації (обсяг таких модулів не відомий). Курс планується ввести в програму післядипломної підготовки лікарів (Національна медична академія післядипломної освіти імені П.Л. Шупика), починаючи з 2015 року.

У м. Донецьку планувалося включити 2-годиний модуль у існуючі курси програм післядипломної підготовки медичних сестер (Донецьке училище підвищення кваліфікації та перепідготовки медичних та фармацевтичних кадрів) та 4-годиннці модулі у існуючі курси програм до- та післядипломної підготовки лікарів. Однак, у зв'язку з політичною ситуацією в Донецькому регіоні з донором було погоджено заміну даного регіону на м. Львів, починаючи з вересня 2014 р. Таким чином, очікується налагодження співпраці з відповідними навчальними закладами у м. Львові. Відповідно, включення модулів до програм навчальних закладів м. Донецьк призупинено.

Отже, обсяг модулів зі зниження стигми та дискримінації, пов'язаної з ВІЛ, до представників ключових груп у програмах додипломної підготовки лікарів та медичних сестер навчальних закладів пілотних регіонів проекту RESPECT буде становити 2 або 4 години. До переліку тематичного удосконалення Національної медичної академії післядипломної освіти імені П.Л. Шупика планується включення курсу «Ведення пацієнта з ВІЛ-інфекцією сімейним лікарем»[5], частиною якого буде й модуль з питань стигми та дискримінації (обсяг модулю не відомо).

Стосовно інших навчальних програм, які стосуються післядипломної освіти, то інформація про спеціалізовані тематичні модулі зі зменшення стигми та дискримінації до ЛЖВ та представників ключових груп відсутня. Але варто зазначити, що розроблено чимало навчальних програм та модулів для слухачів курсів підвищення кваліфікації медичних працівників, які висвітлюють різні аспекти ВІЛ-інфекції (див. додаток А). Опосередковано

[5] Програма навчання також не доступна для аналізу.

зміст цих програм може мати вплив на зменшення рівня стигматизації та дискримінації, оскільки спрямований на підвищення рівня знань з питань ВІЛ, адже низький рівень поінформованості є однією із причин стигматизації.

Розділ ІІ.
Тренінгові модулі зі стигми та дискримінації, розроблені та впроваджені в рамках проектної діяльності організацій

Навчання медичних працівників з питань стигми та дискримінації, пов'язаної з ВІЛ, до представників ГНР в Україні проводиться в рамках проектної діяльності недержавних організацій та проектів міжнародної технічної допомоги.

Загальна інформація. Для аналізу було обрано чотири доступні програми тренінгів з питань стигми та дискримінації пов'язаної з ВІЛ, до представників ключових груп, розроблених протягом 2009-2014 рр. (див. табл. 2).

Таблиця 2. Загальна характеристика тренінгових модулів/навчальних програм

№	Назва програми/тренігу	Рік розробки	Організація/проект, які розробили. Автор.	Доступність
1	Тренінг «Формування толерантного ставлення до людей, які живуть з ВІЛ, та представників груп найвищого ризику серед медичних працівників»	2014	Проект RESPECT «Зменшення стигми та дискримінації, пов'язаної з ВІЛ, до представників груп найвищого ризику в медичних закладах України», що впроваджується ВБО «Всеукраїнська мережа ЛЖВ» за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID)	Методичні рекомендації щодо проведення тренінгу наразі не доступні для загального користування. За особистим запитом до персоналу проекту можна ознайомитися лише з програмою тренінгу.
2	Тренінг «Зниження стигми та дискримінації, пов'язаних з ВІЛ і	2009	USAID|Проект розвитку ВІЛ/СНІД - сервісу в Україні	Посібник для тренера з проведення тренінгу доступний в мережі Інтернет http://pdf.usaid.gov/pdf_docs

	СНІДом»		Автор-укладач – Алла Бойко	/PA00HWMC.pdf
3	Тренінг «Ефективне консультування та мотивація до тестування на ВІЛ-інфекцію пацієнтів центрів первинної медико-санітарної допомоги та профілактика стигматизації людей, які живуть з ВІЛ»	2014	Німецьке співтовариство міжнародного співробітництва GIZ Автор – Ольга Сидоренко	Методичні рекомендації щодо проведення тренінгу не доступні для загального користування. Інформацію про деталі тренінгу можна отримати у автора-розробника, яка проводить тренінг
4	Тренінг «Попередження ВІЛ/СНІД, стигми і дискримінації, пов'язаної з ВІЛ, на робочому місці»	2013	Міжнародна організація праці Автор – Наталія Дмитришина	Керівництво для тренерів «Попередження ВІЛ/СНІД, стигми і дискримінації, пов'язаної з ВІЛ, на робочому місці» можна отримати в електронному режимі, звернувшись в офіс МОП до координатора проектів з питань ВІЛ

Таким чином, за останні роки було розроблено чотири окремі тренінгові модулі з питань стигми та дискримінації, пов'язаної з ВІЛ, до представників ключових груп такими недержавними організаціями та проектами: 1) Проект RESPECT «Зменшення стигми та дискримінації, пов'язаної з ВІЛ, до представників груп найвищого ризику в медичних закладах України», що впроваджується ВБО «Всеукраїнська мережа ЛЖВ» за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) (2014 рік); 2) USAID|Проект розвитку ВІЛ/СНІД-сервісу в Україні (2009 рік); 3) Німецьке співтовариство міжнародного співробітництва GIZ (2014 рік); 4) Міжнародна організація праці (2013 рік). Однак, не усі розроблені програми тренінгів є доступними для користування в повному обсязі, включаючи зміст та рекомендації з проведення тренінгу.

Зміст тренінгових модулів. Для аналізу змісту тренінгових модулів було використано такі характеристики: мета, зміст (тематика), методи навчання, цільова група, наявність допоміжних матеріалів (див. табл. 3).

З огляду на мету тренінгових модулів, розроблених PLH та USAID, ці тренінги повинні передбачати застосування когнітивно-біхевіорального підходу, оскільки мають на меті зміну ставлення та поведінки. Тренінгові модулі, розроблені GIZ та ILO, поряд з іншим, ставлять за мету формування толерантного ставлення до людей, які живуть з ВІЛ та представників ГНР, що також передбачає роботу з когнітивною та поведінковою сферою людини. Основна ідея тренінгу, розробленого GIZ, зі слів автора[6], полягає в тому щоб донести учасникам ідею про те, наскільки стигма та дискримінація негативно впливає на якість життя самих медичних працівників (поширення епідемії, незадоволення своєю роботою тощо). Автори тренінгу, розробленого для ILO, більшою мірою зосереджуються на підвищенні рівня знань та формуванні навичок уникнення ризиків інфікування на робочому місці.

[6] Програма тренінгу опублікована. Автор-розробник проводить тренінги, за результатами яких планується доопрацювати остаточну версію програми. Для підготовки даного звіту було використано проект програми, деталізація змісту уточнювалася у автора-розробника.

Таблиця 3. Зміст тренінгових модулів/навчальних програм

Тренінг «Формування толерантного ставлення до людей, які живуть з ВІЛ, та представників груп найвищого ризику серед медичних працівників» (PLH)	**Тренінг «Зниження стигми та дискримінації, пов'язаних з ВІЛ і СНІДом» (USAID)**	**Тренінг «Ефективне консультування та мотивація до тестування на ВІЛ-інфекцію пацієнтів центрів первинної медико-санітарної допомоги та профілактика стигматизації людей, які живуть з ВІЛ» (GIZ)**	**Тренінг «Попередження ВІЛ/СНІД, стигми і дискримінації, пов'язаної з ВІЛ, на робочому місці» (ILO)**
Мета			
Змінити ставлення медичних працівників до людей, які живуть з ВІЛ, та представників груп найвищого ризику, для надання якісних послуг та зниження стигматизації та дискримінації у закладах охорони здоров'я, пов'язаної з ВІЛ	Зміна ставлення медичних працівників до людей, які живуть з ВІЛ, для надання якісних послуг та зниження стигматизації ЛЖВ і уразливих до ВІЛ груп у медичних закладах	Підвищення рівня виявлення ВІЛ-інфекції серед пацієнтів центрів первинної медико-санітарної допомоги шляхом покращення якості консультування у зв'язку з тестуванням на ВІЛ та формування толерантного ставлення до представників вразливих до ВІЛ груп населення у лікарів сімейної медицини	В методичному посібнику не зазначено конкретної мети, а лише вказано очікувані результати В результаті опанування тренінгу учасники повинні: - знати основну інформацію про ВІЛ/СНІД, основні способи профілактики, правила безпечної поведінки, вплив стигми та дискримінації, пов'язаної з ВІЛ, на поширення епідемії, про права людини у контексті ВІЛ/СНІД. - уміти мінімізувати ризики інфікування на робочому місці, визначати особистий ризик. - мати толерантне ставлення до людей, які живуть з ВІЛ

Зміст (тематика)			
Епідеміологія, етіологія, патогенез, клінічний перебіг ВІЛ-інфекції та методи профілактики інфікування.	Шляхи передачі ВІЛ: розуміння особистого та професійного ризику інфікування ВІЛ	Патогенез ВІЛ-інфекції Опортуністичні інфекції ВААРТ	Що таке ВІЛ, як передається і не передається
Думки, переконання, ставлення та поведінка учасників щодо ЛЖВ і представників ГНР, та їх вплив на професійну поведінку.	Думки, уявлення, ставлення та поведінка, пов'язані з ВІЛ та СНІДом		
Поняття «стигма», «стигматизація», «дискримінація» та «толерантне ставлення». Причини виникнення таких явищ як стигматизація та дискримінація, наслідки стигматизації ЛЖВ для представників ГНР	Поняття «стигма», «стигматизація» та «дискримінація», пов'язані з ВІЛ. Вплив стигматизації на якість життя людини.	Історія виникнення ВІЛ та ставлення до таких людей «Жива книга» (історія людини з ВІЛ, яка присутня на тренінгу) Вплив стигматизації на епідемію ВІЛ	Стигма і дискримінація у зв'язку з реальним або приписуваним ВІЛ-статусом
Норми законодавства в сфері охорони здоров'я та протидії ВІЛ/СНІД в Україні Права ЛЖВ/представників ГНР і медичних працівників та їх обов'язки, пов'язані з безпекою наданням медичних послуг інфікованим пацієнтам.	Права клієнтів на повагу до людської гідності, комфортність, приватність, конфіденційність і безпеку Права клієнтів на отримання послуг без ознак дискримінації	Норми законодавства в сфері охорони здоров'я та протидії ВІЛ/СНІД в Україні Права клієнтів на отримання послуг без ознак дискримінації Послуги НУО та захист прав ЛЖВ	Права людини у контексті ВІЛ/СНІД
Основні принципи та процедура проведення добровільного консультування та тестування на ВІЛ пацієнта.			Консультування і тестування на ВІЛ
Дотримання універсальних методів перестороги для уникнення інфікування ВІЛ на	Захист від інфікування ВІЛ на робочому місці для пацієнта та медичного		Професійні ризики інфікування ВІЛ і шляхи захисту

робочому місці. Алгоритм дій та правила призначення постконтактної профілактики.	працівника. Постконтактна профілактика		
Методи навчання			
Презентації / інформаційні повідомлення тренера	Презентації	Інформування	Інтерактивна лекція
Керовані дискусії	Дискусії / обговорення	Групове обговорення	Групова дискусія
Інтерактивні вправи Практичні завдання	Інтерактивні вправи	Робота в групах «Жива книга» Рольові ігри Брифінг, дебати	Мозковий штурм Метод кейсів Динамічні ігри Рольові ігри
Цільова група			
Первинна : медичний персонал (лікарі та середній медичний персонал)	*Первинна* : медичні працівники (лікарі та медичні сестри) *Вторинна*: ЛЖВ, представники ГНР (СІН, ЧСЧ, ОСБ)	*Первинна* : лікарі сімейної медицини *Вторинна*: ЛЖВ	*Первинна* **:** працівники, представники підприємств та організацій, які будуть здійснювати профілактичну діяльність на робочих місцях, використовуючи метод «рівний-рівному *Вторинна*: ЛЖВ
Допоміжні матеріали (друковані, відео, аудіо тощо)			
Інформація відсутня	Доступна електронна версія посібника для тренерів, де є вхідна та вихідна анкета, презентації, опис вправ, роздаткові матеріали для учасників, інформаційні матеріали (принципи, політики, загальна	Інформація відсутня	Розроблено посібник для тренерів, де є вхідна та вихідна анкета до кожної сесії, приклади вправ для тренінгу, інформаційні матеріали у форматі «запитання-відповідь»

	інформація з питань ВІЛ)		

Зміст запропонованих тренінгових модулів також дещо відрізняється. Інформація про ВІЛ присутня в усіх модулях, однак лише в двох тренінгах (USAID та ILO) окремо розглядається тема шляхів передачі ВІЛ. Ризики інфікування та заходи профілактики є у змісті трьох тренінгів (окрім GIZ). Ірраціональний страх щодо можливого інфікування ВІЛ (не пов'язаний з рівнем поінформованості) є темою тренінгу, розробленого GIZ. Для аналізу страхів на тренінг запрошують «живу книгу» (людину з ВІЛ, яка ділиться своєю історією життя з учасниками), яка часто може й сама бути медичним працівником. Також можна припустити, що частково ірраціональний страх пропрацьовується і у тренінгах, розроблених USAID та PLH в частині аналізу думок, переконань та ставлень, хоча програма цих тренінгів безпосередньо не відображує у змісті аналіз страхів. В усіх тренінгах розглядаються поняття «стигми», «стигматизації» та «дискримінація».

Ще два тренінги (PLH та ILO) окрему сесію виділяють для роботи з темою консультування та тестування на ВІЛ. Тобто, у тій чи іншій мірі в усіх тренінгах є теми, спрямовані на подолання страху інфікуватися через низьку поінформованість про хворобу, шляхи передачі ВІЛ-інфекції та засоби профілактики як серед населення в цілому, так і серед медичних працівників зокрема, а також на ірраціональний страх, не пов'язаний з рівнем поінформованості. Як зазначено у вступі, саме ці явища є причинами стигматизації та дискримінації.

Інша група причин - це упередженість до вже стигматизованих груп, які є уразливими до ВІЛ (ЧСЧ, РКС, СІН). Робота з цією темою у трьох тренінгах окремо не зазначається. Лише у модулі USAID виділяються питання, які специфічно відображають стигму, пов'язану із СІН, ЧСЧ, ОСБ. Однак, в усіх тренінгових модулях розглядаються права людини у контексті ВІЛ.

Методи навчання є схожими в усіх тренінгах. Це презентації, інтерактивні лекції, групове обговорення/дискусія, інтерактивні вправи. Особливим методом, який не повторюється у інших, є «жива книга»[7] (GIZ). Передбачається, що під час тренінгу запрошується людина, яка живе з ВІЛ. У цьому ж таки тренінгу беруть участь і представники місцевих ВІЛ-сервісних організацій, які розповідають про права ЛЖВ, послуги своїх організацій та приклади захисту прав таких людей.

[7] Детальний опис методики розроблено МБФ «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні», з якою можна ознайомитися за посиланням http://www.aidsalliance.org.ua/cgi-bin/index.cgi?url=/ua/library/our/index.htm

В усіх тренінгах проводиться вхідне та вихідне анкетування, але у тренінгу ILO таке анкетування пропонується проводити до та після кожної тренінгової сесії.

Тренінги PLH та USAID проводяться для лікарів та медичних сестер, тренінг GIZ лише для лікарів сімейної медицини, а тренінг ILO розрахований на працівників, представників підприємств та організацій, які будуть здійснювати профілактику на робочих місцях, використовуючи метод «рівний-рівному».

До двох тренінгових модулів (USAID та ILO) є розроблені методичні посібники, де містяться вхідні та вихідні анкети, презентації, опис вправ, роздаткові матеріали для учасників, інформаційні матеріали (принципи, політики, загальна інформація з питань ВІЛ або у форматі «запитання-відповідь»). Ці посібники є доступними для використання під час підготовки та проведення тренінгів.

Організаційні аспекти. Тренінгові модулі відрізняються в таких аспектах як тривалість та сертифікація, вимоги до команди тренерів, інформація щодо проведення навчання на даний час.

Три тренінги (PLH, USAID та ILO) є одноденними, а один (GIZ) – дводенним. При цьому ILO рекомендує проводити тренінгові сесії окремо (6 сесій) в різні дні. Така тривалість усіх чотирьох тренінгів не дає можливості видавати учасникам свідоцтва про підвищення кваліфікації державного зразка, оскільки для цього потрібна сертифікація програми та відповідна кількість годин (72 години).

До проведення двох тренінгів (USAD та GIZ) залучається команда тренерів, один з яких є працівником місцевого Центру СНІДу, а інший – представником НУО (USAD) чи психологом (GIZ). При цьому психолог у другий день своєї роботи до участі у тренінгу GIZ залучає також представника місцевої НУО та людину, яка живе з ВІЛ.

Інформація щодо навчання за тренінговими програмами USAID та ILO на момент підготовки звіту була відсутня, але оскільки проект, в межах якого впроваджувалася тренінгова програма USAID, завершився, то очевидно, що тренінги за цією програмою не проводяться. Щодо тренінгу PLH, то планується провести навчання для не менше як 2880 медичних працівників обраних закладів охорони здоров’я у м. Львів та м. Київ протягом 2014-2015 рр. Діяльність з навчання обмежена вимогами та фінансуванням Проекту RESPECT. Стосовно GIZ, то проект розпочинав свою діяльність у АРК, де було навчено 121 лікар. У зв’язку з

політичними подіями реалізація проекту продовжилася в Дніпропетровській області, де до кінця 2014 року планується провести навчання 500 лікарів.

Таблиця 3. Організаційні аспекти впровадження тренінгових модулів/навчальних програм

Тренінг «Формування толерантного ставлення до людей, які живуть з ВІЛ, та представників груп найвищого ризику серед медичних працівників» (PLH)	**Тренінг «Зниження стигми та дискримінації, пов'язаних з ВІЛ і СНІДом» (USAID)**	**Тренінг «Ефективне консультування та мотивація до тестування на ВІЛ-інфекцію пацієнтів центрів первинної медико-санітарної допомоги та профілактика стигматизації людей, які живуть з ВІЛ» (GIZ)**	**Тренінг «Попередження ВІЛ/СНІД, стигми і дискримінації, пов'язаної з ВІЛ, на робочому місці» (ILO)**
Тривалість			
1 день (8 годин)	1 день (8 годин) 4 тренінгові сесії	2 дні (16 годин)	1 день (8 годин) 6 тренінгових сесій
Сертифікація програми			
Сертифікат організації	Інформація відсутня	Сертифікат організації, підписаний місцевим керівником департаменту охорони здоров'я та програмним менеджером організації	Інформація відсутня
Тренери/викладачі			
Тренер, який є представником НУО	Команда тренерів у складі двох осіб, один з яких є представником НУО, а інший – лікарем місцевого Центру СНІДу	Команда тренерів у складі двох осіб, один з яких є психологом, а інший – лікарем місцевого Центру СНІДу	Запрошений МОП тренер
Інформація щодо проведення навчання (*коли було проведено навчання, скільки осіб було навчено, географія навчання тощо*)			
м. Київ (6 пілотних ЛПЗ у 2014 році та 6 – у 2015 році. Очікувана кількість учасників - 1440)	Інформація відсутня	АРК (121 лікар, з них головних лікарів та сімейних лікарів)	Інформація відсутня

м. Львів (6 пілотних ЛПЗ у 2014 році та 6 – у 2015 році. Очікувана кількість учасників – 1440)		Дніпропетровська область (заплановано навчити 500 лікарів до кінця 2014 року)	

Висновки

Незважаючи на доволі високий рівень стигматизації ЛЖВ та представників уразливих груп, зусилля, спрямовані на подолання стигматизації, а саме: розробка та впровадження різноманітних курсів та тренінгових програм/модулів, можна оцінити як неадекватні. Питаннями зниження стигматизації та дискримінації в плані розробки програм та їх втілення займаються лише неурядові організації та міжнародні проекти технічної допомоги.

Питання стигми і дискримінації, пов'язаної з ВІЛ, планується включити у невеликому обсязі (2-4 год.) до існуючих навчальних планів програм додипломної підготовки лікарів та медичних сестер в декількох навчальних закладах в рамках проектів міжнародної технічної допомоги (м. Київ та м. Львів) [8].

Питання стигми і дискримінації щодо ЛЖВ та представників ключових груп у програмах післядипломної освіти включені у п'ятиденний тренінговий модуль «Ведення пацієнта з ВІЛ-інфекцією сімейним лікарем», який з 2015 року на регулярній основі викладатиметься у Національній медичній академія післядипломної освіти імені П.Л. Шупика, кількість часу, виділеного на вивчення питань стигматизації, наразі є невідомою. Чотиригодинні модулі планується включити до програм післядипломної освіти лікарів та медичних сестер інших навчальних закладів м. Києва та м. Львова.

Навчання медичних працівників з питань стигми та дискримінації, пов'язаної з ВІЛ, до представників ключових груп сьогодні також здійснюється в межах проектної діяльності недержавних організацій у формі тренінгів. Таке навчання не передбачає відповідної державної сертифікації, а його тривалість і регіон проведення обмежені часовими та географічними рамками реалізації проектів. Наразі доступною є інформація про чотири тренінгові курси тривалістю 1-2 дні (8-16 годин), що були розроблені протягом останніх декількох років. Лише

[8] На момент підготовки звіту у жодному навчальному закладі навчальний модуль до програми підготовки не був включений.

один посібник для тренінгу є у відкритому доступі, що дозволяє використовувати його безперешкодно, решту можна отримати на запити.

Зміст тренінгових модулів, розроблених різними авторами та організаціями, дещо відрізняється. У тренінгових модулях увага зосереджується переважно на підвищенні рівня поінформованості про шляхи передачі ВІЛ. В одному із проаналізованих тренінгів окремо приділяється час роботі з подолання ірраціонального страху інфікуватися. Два з чотирьох тренінгових модулів розглядаються питання, пов'язані з особливостями стигматизації та дискримінації представників ключових груп населення, уразливих до ВІЛ.

Запропоновані тренінгові модулі містять доволі великий об'єм інформації для опрацювання у межах обмеженого часу (один або два дні), що, очевидно, може викликати сумніви щодо досягнення поставленої у тренінгу мети.

Методи роботи під час тренінгів є різноманітними та інтерактивними, що сприяє засвоєнню матеріалу, а рольові ігри та інші емоційно забарвлені методи (жива бібліотека) дозволяють зрозуміти досвід та переживання ЛЖВ, що сприяє змінам у ставленні та поведінці медичних працівників.

До проведення тренінгів подекуди залучають команду, до складу якої має входити медичний працівник, що є позитивним аспектом для налагодження довіри і контакту з аудиторією медиків під час обговорення сенситивних тем, пов'язаних із досвідом стигматизації.

За двома із чотирьох тренінгових курсів наразі здійснюється навчання у пілотних регіонах: м. Київ, м. Львів, Дніпропетровська обл.

Додаток А.

Загальна характеристика навчальних програм та модулів [9]
для слухачів курсів підвищення кваліфікації медичних працівників, які висвітлюють різні аспекти ВІЛ[10]

№ з/п	Назва, рік розробки	Мета	Зміст (тематика)	Тривалість	Цільова аудиторія	Ким і як впроваджується	Доступність
1	Навчальний план «ВІЛ-інфекція / СНІД. Дотестове та післятестове консультування на ВІЛ-інфекцію» 2010 рік	Вдосконалення знань та практичних навичок у лікарів-іфекціоністів, терапевтичних, хірургічних спеціальностей з клініки, діагностики, лікування, профілактики хворих на ВІЛ-СНІД, проведення дотестового та післятестового консультування на ВІЛ-інфекцію	1. Етіологія, епідеміологія, патогенез СНІДу 2. Класифікація СНІДу, основні клінічні симптоми 3. ВІЛ-інфекції, підходи до лікування 4. Основні нормативні документи з профілактики та боротьби з ВІЛ-інфекцією, СНІДом 5. Основні СНІД-асоційовані інфекції та інвазії 6. Принципи та методи лабораторної діагностики хвороби 7. Принципи та підходи до лікування хворих на СНІД. 8. Загальна характеристика лікувальних препаратів 9. Добровільне консультування і тестування (ДКТ) як початковий пункт профілактики та медичного догляду. Основна мета, завдання та принципи ДКТ 10. Навички та психологічні	78 год.	Лікарі всіх спеціальностей	Міністерство освіти і науки України Розроблено Сумським державним університетом «Медичний інститут»	Доступна електронна версія

[9] Джерела інформації про програми: офіційний сайт Державної служби України з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та інших соціально небезпечних захворювань; сайт Національної медичної академії післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика

[10] Перелік програм та навчальних модулів не вичерпний

№ з/п	Назва, рік розробки	Мета	Зміст (тематика)	Тривалість	Цільова аудиторія	Ким і як впроваджується	Доступність
			аспекти консультування з використанням рольових ігор 11. Порядок забезпечення конфіденційності щодо послуг ДКТ. Вимоги до консультантів та пунктів консультування. 12. Попередження емоційного виснаження та робочого стресу консультантів 13. Передтестове консультування: види, завдання. Особливості групового та індивідуального консультування. 14. Процедура тестування, оцінка результатів. Завдання, зміст та особливості після тестового консультування: при негативному, позитивному та сумнівному результатах 15. Особливості консультування різних груп населення (вагітних, СІН, ПКС тощо) 16. Супервізія, моніторинг та оцінка якості ДКТ 17. Постконтактна профілактика ВІЛ-інфекції та СНІДу 18. Профілактика ВІЛ-інфекції та СНІДу, диспансерне спостереження				
2	Навчальний модуль	Огляд існуючого на	1. Права дітей, які живуть з ВІЛ/СНІД в Україні	Не зазна	Лікарі циклів підвищення	Національна Медична академія	Доступно на сайті

№ з/п	Назва, рік розробки	Мета	Зміст (тематика)	Тривалість	Цільова аудиторія	Ким і як впроваджується	Доступність
	«Захист прав ВІЛ-позитивних дітей» 2007 рік	Україні законодавства в сфері захисту прав ВІЛ-інфікованих дітей та втілення його в життя	- Види нормативно-правових актів, регулюючих права ВІЛ-позитивної дитини - Кримінальне законодавство України та його значення для захисту прав ВІЛ-позитивних дітей - Основний нормативно-правовий акт України у сфері ВІЛ/СНІД - Права ВІЛ-позитивних дітей - Соціальний захист медичних працівників та інших осіб, виконання професійних обов'язків яких пов'язане з ризиком інфікування вірусом імунодефіциту людини - Соціальний захист ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД дітей - Роль підзаконнх актів у захисті прав ВІЛ-позитивних дітей 2. Ситуаційні задачі	чено	кваліфікації закладів післядипломної освіти	післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика	Державної служби України з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та інших соціально небезпечних захворювань
3	<u>Навчальний модуль</u> «Лабораторна діагностика ВІЛ-інфекції, вірусних гепатитів В, С, Д,	Не зазначено	Не зазначено	4 тижні	Лікарів-вірусологів/спеціалістів-вірусологів, лікарів-мікробіологів, лікарів-лаборантів медичних	Національна Медична академія післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика	На сайті є лише інформація про назву, тривалість і цільову аудиторію

№ з/п	Назва, рік розробки	Мета	Зміст (тематика)	Тривалість	Цільова аудиторія	Ким і як впроваджується	Доступність
	герпесвірусних інфекцій» Рік не вказано				закладів різного профілю: діагностичних центрів, діагностичних лабораторій служби крові, центрів боротьби з ВІЛ-інфекцією/СНІДом, лікарів-лаборантів, лікарів-інфекціоністів, епідеміологів		
4	Навчальний модуль «Консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію із застосуванням швидких тестів»	Не зазначено	Не зазначено	1 тиждень	Лікарів-вірусологів/спеціалістів-вірусологів, лікарів-лаборантів медичних закладів різного профілю: діагностичних центрів,	Національна медична академія післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика	На сайті є лише інформація про назву, тривалість і цільову аудиторію

№ з/п	Назва, рік розробки	Мета	Зміст (тематика)	Тривалість	Цільова аудиторія	Ким і як впроваджується	Доступність
	Рік не вказано				діагностичних лабораторій служби крові, центрів боротьби з ВІЛ-інфекцією/СНІДом, лікарів-лаборантів, лікарів-інфекціоністів, епідеміологів, організаторів охорони здоров'я, що мають відношення до організації кабінетів довіри, лікарів загального профілю і спеціалізованих служб, які працюють або планують працювати у		

№ з/п	Назва, рік розробки	Мета	Зміст (тематика)	Тривалість	Цільова аудиторія	Ким і як впроваджується	Доступність
					кабінетах довіри і пунктах ДКТ		
5	Навчальний модуль «Добровільне консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію» Рік не вказано	Не зазначено	Не зазначено	2 тижні	Лікарів-вірусологів/ спеціалістів-вірусологів лабораторій з діагностики ВІЛ-інфекції, лікарів-лаборантів клініко-діагностичних лабораторій лікувально-профілактичних закладів охорони здоров'я, організаторів охорони здоров'я, що мають відношення до організації кабінетів довіри, лікарів загального профілю і	Національна медична академія післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика	На сайті є лише інформація про назву, тривалість і цільову аудиторію

№ з/п	Назва, рік розробки	Мета	Зміст (тематика)	Тривалість	Цільова аудиторія	Ким і як впроваджується	Доступність
					спеціалізованих служб, які працюють або планують працювати у кабінетах довіри і пунктах ДКТ, лікарів-психологів і психологів з вищою не медичною освітою		
6	Навчальний модуль «Стратегія і тактика лабораторної діагностики ВІЛ-інфекції на сучасному етапі боротьби із СНІДом» Рік не вказано	Не зазначено	Не зазначено	2 тижні	Лікарів-вірусологів/спеціалістів-вірусологів лабораторій СЕС, клініко-діагностичних лабораторій і відділень трансфузіології лікувально-профілактичних закладів охорони здоров'я, станцій	Національна медична академія післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика	На сайті є лише інформація про назву, тривалість і цільову аудиторію

№ з/п	Назва, рік розробки	Мета	Зміст (тематика)	Тривалість	Цільова аудиторія	Ким і як впроваджується	Доступність
					переливання крові.		
7	Навчальний модуль «Швидкі тести в лабораторній діагностиці ВІЛ-інфекції» Рік не вказано	Не зазначено	Не зазначено	1 тиждень	Лікарів-вірусологів/спеціалістів-вірусологів, лаборантів, інфекціоністів, фтизіатрів, терапевтів, педіатрів, акушерів-гінекологів, дерматовенерологів, лікарів-психологів і психологів з вищою не медичною освітою, орієнтованих на оволодіння навичками роботи із швидкими тестами на ВІЛ	Національна медична академія післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика	На сайті є лише інформація про назву, тривалість і цільову аудиторію